

NEKAJ UGOTOVITEV O RAZŠIRJENOSTI STAREJŠIH LATINIZMOV OZIROMA ROMANIZMOV V SLOVENŠČINI IN DRUGIH SLOVANSKIH JEZIKIH

AGATA ŠEGA

Izvleček

Avtorica analizira areale razširjenosti latinskih izhodiščnih besed za slovenske starejše latinizme in romanizme tako v romanskih jezikih kot tudi v starejših izposojenkah v ostalih evropskih, zlasti slovanskih jezikih. Na podlagi te analize predlaga klasifikacijo tovrstnih izposojenk v šest tipov, pri čemer posveča posebno pozornost tistim, ki so omejene na južnoslovansko govorno področje. Opozarja tudi na dve izhodiščni besedi, ki se v romanskih jezikih nista ohranili, preživeli sta samo kot starejši izposojenki v slovenščini.

Abstract

The author analyses the areal distribution of the Latin etyma from which older Slovenian Latinisms and Romanisms are derived, taking into account both Romance languages and old loanwords in other – primarily Slavic – European languages. Based on this analysis, a classification of such loanwords into six types is proposed, with a special focus on those limited to the Southern Slavic language area. The discussion singles out two etyma which are not preserved in the Romance languages but survive only as old loanwords in Slovenian.

1. STAREJŠI LATINIZMI IN ROMANIZMI V SLOVENŠČINI

Naša analiza se opira na kakih 130 starejših latinizmov oziroma romanizmov v slovenščini (SLRS), ki smo jih identificirali v predhodni raziskavi.¹ Upoštevali smo samo stare in direktne izposojenke, se pravi tiste, ki so bile izposojene *neposredno*² iz nekega romanskega govora v praslovanskem ali nekoliko kasneje v praslovenskem obdobju: gre za čas pred začetkom 12. stoletja. To omejitvev smo si postavili, ker gre za obdobje, ki ga označujejo trije zelo pomembni procesi: stalna naselitev Slovanov

¹ Šega, »Starejši latinizmi in romanizmi v slovenščini.«

² Pri identifikaciji neposrednih izposojenk se pojavljajo številne težave. Glej Šega, »Contributo alla conoscenza dei latinismi e romanismi antichi in sloveno,« 63–85, 69–72; Šega, »Methoden der Erforschung,« 159–169; gl. tudi spodaj, 2.2.5.

na novih ozemljih, prevzem krščanske vere in nastanek fevdalne družbe, ki se ravno tako izoblikuje nekako do konca 11. stoletja. Z jezikoslovnega vidika pa gre za obdobje pred začetkom narečne diferenciacije slovenskega jezika, ki jo slavisti postavljajo na začetek 12. stoletja, in pred začetkom intenzivne germanizacije. Po tem obdobju postane romanski vpliv manj pomemben zunaj območij, kjer so govorci praslovenščine in kasneje slovenščine v neposrednem stiku z romanskimi govorci. V pričujočem prispevku smo sklenili upoštevati predvsem kriterij prostorske razširjenosti vsake od latinskih predlog, iz katerih izhajajo SLRS.

2. PROSTORSKA RAZŠIRJENOST

2.1. Obravnavane oblike

Najprej je treba poudariti, da smo sklenili razumeti pojem 'prostorska razširjenost' v najširšem možnem smislu. Zato smo zbrali več nizov podatkov o razširjenosti obravnavanih oblik tako na področju, kjer se še govorijo romanski jeziki, kot na tistem, ki je bilo del rimskega imperija, a se na njem romanstvo ni ohranilo. Ti dve področji imenujemo v romanistiki *Romania continua* in *Romania submersa*.

2.1.1. Razširjenost izhodiščnih besed za SLRS na področju *Romaniae continuae*

Najprej smo zbrali vse dostopne podatke o razširjenosti naših izhodiščnih besed na področju, imenovanem *Romania continua*. V okviru tovrstne raziskave se seveda nismo mogli spuščati v podrobnosti za vsa območja Romanije. Mreža podatkov je gostejša za območja, ki so blizu današnji Sloveniji, medtem ko smo za preostali del upoštevali predvsem jezikoslovna dejstva iz Meyer-Lübkejevega *Romanisches etymologisches Wörterbuch (REW)* in iz drugih velikih slovarjev romanskih jezikov. Areali razširjenosti romanskih besed, podedovanih iz latinskih izhodiščnih besed, ki nastopajo tudi kot predloge za SLRS, so lahko ožji ali širši, vendar je naša analiza pokazala, da med njimi skoraj ni takih, ki ne bi bile znane tudi na področju severne Italije.

2.1.2. Razširjenost izhodiščnih besed za SLRS v slovanskih jezikih

Zbrali smo tudi vse stare in neposredne izposojenke v slovanskih jezikih, ki izhajajo iz istih izhodiščnih latinskih besed kot SLRS. Med slovanskimi jeziki smo upoštevali zahodne in vzhodne, pa tudi staro cerkveno slovanščino, saj prisotnost izposojenke v slednji nedvomno potrjuje njeno starost. Razumljivo pa je, da smo posvetili posebno pozornost predvsem južnoslovanskim jezikom. Med njimi igra še zlasti pomembno vlogo hrvaščina, ne le ker je sosedja slovenščine in ker se lahko pohvali z razmeroma visokim številom starejših romanizmov, ampak tudi zato, ker

imamo za ta jezik k sreči izjemno bogato mrežo podatkov. Prvi jih je začel zbirati in obdelovati že slavni romanist Petar Skok, kasneje pa so mu seveda sledili njegovi učenci.³

2.1.3. Razširjenost izhodiščnih besed za SLRS v obliki starih in neposrednih izposojenk v neromanskih in neslovanskih jezikih

Upoštevali smo tudi starejše izposojenke iz naših izhodiščnih besed v drugih jezikih na območju, ki je bilo del rimskega imperija, se pravi v germanskih in keltskih jezikih, v madžarščini, albanščini in berberščini. Upošteva se ob tem še podatke iz prejšnjega odstavka, lahko razmeroma pogosto ugotovimo, da je ista izhodiščna beseda prisotna kot stara in neposredna izposojenka v več jezikih ali v več skupinah jezikov. To se rado zgodi zlasti, kadar gre za zunanjo motivacijo izposoje,⁴ se pravi v primerih, ko je bila beseda prevzeta hkrati s predmetom, ki ga označuje. Tako na primer najdemo izposojenke iz lat. *PIPER* (REW 6521) v vseh slovanskih, germanskih in keltskih jezikih, še celo v baskovščini.

2.1.4. Starejše izposojenke s posredovanjem slovanskih jezikov, za katere so končni vir izhodiščne besede za SLRS

Izpričani so primeri, ko si je kak neslovanski jezik že v zgodnjem obdobju izposodil iz slovanščine besedo, ki je z vidika slovanskih jezikov starejši latinizem oziroma romanizem. Tudi teh podatkov nismo zanemarili, čeprav morda nismo zbrali prav vseh. Omejili smo se namreč na tiste, ki jih navajajo večji slovanski etimološki slovarji.⁵ Na prvi pogled se zdijo morda obrobni, vendar so neredko zelo pomembni, saj potrjujejo hipotezo o starosti izposojenke v slovanščini. Tako na primer obstoj nemškega slavizma *pogaetsschen* 'panis subcinericius' v 13. stoletju in srednjelatske oblike *pagachia* v 14. stoletju⁶ pričata, da je morala južna slovanščina že pred tem poznati romanizem *pogača*, izposojen iz *focacea* 'eine Art Kuchen' (REW 3396).

2.2. Klasifikacija podatkov in njihov pomen

Običajno etimologi sklepajo o starosti in izhodiščnem jeziku izposoje po substitutih, se pravi glasovih, ki v ciljnem jeziku nadomestijo glasove izhodiščnega jezika, in seveda po spremembah, ki jih ti glasovi doživljajo. To pa lahko storijo le takrat, kadar substituti niso enaki za različna obdobja izposoje in za različne izhodiščne jezike.

³ Glej predvsem serijo prispevkov Petra Skoka pod skupnim naslovom »Zum Balkanlatein.« Danes je temeljno za to področje zelo obsežno in poglobljeno delo hrvaškega romanista Vojmira Vinje *Jadranske etimologije I–III*.

⁴ Hope, »L'interprétation des mots d'emprunt et la structure lexicale,« 154.

⁵ Iz razumljivih razlogov, saj nam število zbranih primerov ne bi odtehtalo ob brskanju po etimoloških slovarjih najrazličnejših jezikov izgubljenega časa.

⁶ Prim. *LLMAI* 2, 467.

Vendar na žalost temu ni vedno tako. Ker nam glasovna podoba nekaterih besed ne more zagotoviti argumentov, s katerimi bi potrdili ali ovrgli hipotezo o neposredni in zgodnji izposoji, lahko prinese določene rezultate opazovanje areala razširjenosti izhodiščne besede in nam morda celo pomaga nagniti tehcnico na to ali na ono stran – pri čemer pa se moramo nujno zavedati nekaterih omejitev.⁷

Analiza vsakega od 130 nizov zbranih oblik je pokazala, da si obravnavanih izhodiščnih besed skoraj v nobenem primeru ni izposodila samo slovenščina. Ugotovimo lahko, da bi areale razširjenosti naših oblik lahko razvrstili v več tipov. Ti areali načeloma rastejo s starostjo izposoje. Odstopanja od tega pravila so izredno redka in zato tudi toliko bolj pomenljiva.⁸

2.2.1. Izhodiščne besede, prevzete v vse slovanske jezike

Najstarejši in prostorsko najbolj razširjeni latinizmi in romanizmi imajo skupno lastnost: kadar jih srečamo v vzhodnih in zahodnih slovanskih jezikih, jih pozna tudi južna slovanščina. To bi nas lahko navedlo na misel, da so bili izposojeni v vzhodne in zahodne slovanske jezike s posredovanjem južnoslovanskih ali da so bili iz teh prevzeti najprej v cerkveno slovanščino in šele prek nje nato v ostale slovanske jezike.⁹ Poleg tega lahko v takih primerih skoraj vedno ugotovimo, da obstaja paralelna izposojenka tudi v enem ali več neslovanskih jezikih.

2.2.2. Izhodiščne besede, prevzete v slovenščino (včasih tudi v hrvaščino) in zahodno (včasih tudi v vzhodno) slovanščino

V drugi tip smo uvrstili slovenske (včasih tudi hrvaške) izposojenke, ki nimajo vzporednic v srbsčini, makedonščini in bolgarščini, pač pa jih najdemo v zahodnoslovanskih jezikih, včasih tudi v vzhodnoslovanskih. Tak areal daje razloge za domnevo, da ne gre za neposredno izposojjo, ampak da so bile besede izposojene z germanskim posredovanjem.¹⁰

2.2.3. Izhodiščne besede, prevzete v slovenščino, v druge južnoslovanske jezike in v ruščino (včasih tudi v druge vzhodnoslovanske jezike)

Tak areal razširjenosti se da pojasniti s hipotezo, da gre pri južnoslovanskih jezikih za neposredno izposojjo, medtem ko je bila v ruščino beseda morda izposojena prek stare cerkvene slovanščine. To pa seveda lahko utemeljeno domnevamo le, kadar najdemo paralelno izposojenko tudi tam. Morebitne ostale vzhodnoslovanske izposojenke so v takih primerih lahko tudi starejši ali mlajši rusizmi.

⁷ Gl. bibliografijo v opombi 2.

⁸ Gl. spodaj, 2.2.6.

⁹ Za potrditev te hipoteze bi bilo potrebno podrobno preučiti zgodovino vsake od teh izposojenk v vseh slovanskih jezikih, v katere so bile prevzete.

¹⁰ Prek stare visoke oziroma srednje visoke nemščine.

2.2.4. Izhodiščne besede, prevzete v vse južnoslovanske jezike

V tej skupini so zbrane izposojenke, ki jih najdemo v vseh južnoslovanskih jezikih. Analiza teh besed je pokazala, da veljata dve pravili:

a) Kadar je predloga prisotna kot stara in neposredna izposojenka na skrajnem zahodu južnoslovanskega govornega področja (se pravi v slovenščini) in hkrati na njegovem skrajnem vzhodu (se pravi v makedonščini in/ali bolgarščini), jo bomo po vsej verjetnosti našli tudi na vmesnem območju, torej v srbsčini in/ali hrvaščini. V nasprotnem primeru lahko sklepamo, da imamo opraviti z izposojijo s posredovanjem kakega drugega jezika. Ta jezik je za slovenščino običajno nemščina, za makedonščino in bolgarščino pa grščina.

b) Kadar najdemo predlogo kot staro in neposredno izposojeno v makedonščini in bolgarščini, obstaja kot taka tudi v slovenščini.¹¹ Res je, da imata makedonščina in bolgarščina zelo omejeno število starih in neposrednih izposojenk, ki jih drugi južnoslovanski jeziki ne poznajo. S tem mislimo na znani besedi *komka(vam)* ← *COMMUNIC(ARE) 'obhajati, podeliti obhajilo' (REW 2090) in *kopona* ← CAMPANA 'tehtnica' (REW 1556).¹²

Nekaj starejših neposrednih latinizmov oziroma romanizmov se pojavi v osrednjem in vzhodnem delu južnoslovanskega govornega območja, se pravi v hrvaščini, srbsčini, makedonščini in bolgarščini, medtem ko jih slovenščina ne pozna. Gre za štiri izhodiščne besede:

- a) CALX, –CE 'apno' (REW 1553) → hrv.–srb.–mak.–bolg. *klak*;
- b) BASILICUM 'bazilika' (REW 973) → hrv.–srb. *bosiljak*, mak.–bolg. *bosilek*;
- c) COTONEA 'kutina' (REW 2436) → hrv. *katunja*, CYDONEA (REW 2436) → srb.–mak.–bolg. *djulja*, *dunja*;
- d) VITTA 'ovoj, povoj' (REW 9404) > *VITTEA¹³ → hrv.–srb. *bječva*, *bičva* 'nogavica', v mn. tudi 'hlače', bolg. *bečvi(šta)*.

¹¹ O slovenskih in makedonsko–bolgarskih starejših latinizmih oziroma romanizmih podrobneje Šega, »Methoden der Erforschung.«

¹² Glagol COMMUNICARE z varianto *COMMUNICARE je, kot navaja REW, prisoten na območju celotne Romanije. Prva, potrjena različica je omejena na Iberski polotok, drugo, suponirano, iz katere izhaja tudi makedonsko–bolgarski latinizem, najdemo v romunskem *cumineca*, zlasti v narečjih in starejših razvojnih fazah jezika tudi v srednji in severni Italiji, na celotnem galoromanskem območju in v katalonščini, kot staro izposojenko pa tudi v baskovskem *komekatu* in celo v albanskem *kungoñ* (REW 2090, DELR 265–66). Tak areal bi nas lahko celo navajal na drzno, z danes znanimi jezikoslovnimi dejstvi docela nedokazljivo domnevo, da so morda tudi ostali južnoslovanski jeziki nekoč – morda samo kot enega od obstoječih sinonimov – poznali makedonsko–bolgarski paralelno staro izposojenko, ki pa so jo kasneje nadomestili konkurenčni domači izrazi (*obhajati*, *prevideti*, *pričestiti*). Areal besede CAMPANA v pomenu 'tehtnica' (v običajnem pomenu 'zvon' je seveda prisotna po celotni Romaniji) nam ne dovoljuje zlahka kakih podobnih domnev: v sledih je izpričana le na Siciliji in Sardiniji (cf. REW 1556) in se (razen kot starejši slavizem) ni neposredno ohranila niti v romunščini (DELR 266). Slednje pa je seveda spet vprašljivo: morda je obstajala v starejšem razvojnem obdobju romunskega jezika, ki pa je zelo slabo poznano, saj romunskih besedil iz časa pred 16. stoletjem ni.

¹³ To izpeljanko je suponiral Petar Skok v ERHSJ 1, 145.

Za pomen 'nogavica; hlače' uporablja slovenščina drug romanizem spoštljive starosti, namreč *hlača* s popolnoma enakim pomenom 'nogavica; (mn.) hlače',¹⁴ izhodiščna beseda izposoje pa je *CALCEA* 'nogavica' (*REW* 1495). Ni izključeno, da sta si pri tem dva stara romanizma z enakim pomenom nekako razdelila južnoslovanško govorno območje, še toliko bolj zato, ker izposojenke iz *CALCEA* na osrednjem in vzhodnem delu tega območja dobijo pomen 'žensko oblačilo, telovnik iz grobega blaga' ali preprosto 'blago', in torej na tem območju manjka izraz za pomen 'nogavica; hlače'. Za dva od pomenov, ki jih pokrivajo omenjene izposojenke, uporablja slovenščina mlajše germanizme, to sta *bazilika* in *kutina*. Kar se tiče besede *klak*, ki, kot smo omenili, v slovenščini ni izpričana, velja omeniti dejstvo, da je hrvaško *klak* zabeleženo le trideset kilometrov od slovenske meje. Ker je *klak* v hrvaščini arhaična beseda, ki jo najdemo le v narečjih in starejših zapisih, v drugih rabah pa jo je nadomestila beseda *apno*, bi lahko domnevali, da je morda beseda *klak* nekdanj obstajala tudi v slovenščini. Če gremo še dlje: ne moremo popolnoma izključiti možnosti, da tudi prej omenjena germanizma *bazilika* in *kutina* morda nadomeščata kake starejše, kasneje opuščene izposojenke, vzporedne s tistimi v ostalih južnoslovanskih jezikih. Da v jezikovnem razvoju mlajše izposojenke neprestano izpodrivajo starejše, za jezikoslovca ni nič novega. Za nekatere latinizme oziroma romanizme v slovenščini imamo na voljo konkretna jezikovna dejstva, ki tak proces potrjujejo: v slovenščini, ki je bila že vsaj od 11. stoletja izpostavljena še močnejšemu germanskemu vplivu kot poprej,¹⁵ poznamo več primerov, ko so germanizmi izpodrinili starejše izposojenke romanskega izvora. Naj navedemo le enega: za pomen 'sladek sok iz mletega grozdja ali sadja' je v slovenščini izpričana beseda *mest*,¹⁶ starejši latinizem iz *MUSTUM* 'mošt' (*REW* 5783).¹⁷ Standardna slovenščina danes pozna samo še glagol *mastiti*, ki je izpeljan iz tega samostalnika, medtem ko je beseda *mošt*, ki je zdaj v splošni rabi za naš pomen namesto omenjene *mest*, izposojena nekoliko kasneje iz srednje visoko nemškega *most*.¹⁸

2.2.5. V slovenščino in hrvaščino prevzete izhodiščne besede

Pri besedah s takim arealom razširjenosti je potrebna zelo velika previdnost: včasih gre res za neposredne in stare izposojenke, zaradi enakih substitutov pa jih večkrat ne moremo ločiti od besed, ki z vidika slovenščine niso nič drugega kot mlajši hrvatzizmi.¹⁹ To utegne veljati, kadar besedo najdemo v standardni ali knjižni hr-

¹⁴ Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar* 1, 269. Edninske oblike *hlača* s pomenom 'nogavica' v knjižni slovenščini sicer ne najdemo, a je še živa v narečjih.

¹⁵ Zaradi intenzivnejše nemške kolonizacije v tem času, prim. Kos, *Zgodovina Slovencev od naseelitve do 15. stoletja*, 138–150.

¹⁶ Z izhodiščnim polglasnikom *ə* iz psla. *ʷ*, ki se je glede na narečje vokaliziral v *a* ali v *e*; prim. Ramovš, *Kratka zgodovina slovenskega jezika*, 65, 154.

¹⁷ Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar* 1, 574.

¹⁸ To je seveda ravno tako izposojeno iz lat. *MUSTUM*, prim. *ESSJ* 2, 196.

¹⁹ V hrvaščini so te besede seveda res starejši romanizmi, jezik izposoje je bil pri tem neredko izumrla dalmatščina.

vaščini in slovenščini, v slovenskih narečjih pa ni znana. Te besede so specifične tudi po svojem pomenu: večinoma poimenujejo sredozemske rastline in živali. Navedimo na primer sln. *spužva*, kar je očitno iz hrv. *spužva*, v hrvaščino pa je bilo izposojeno iz dalmatske predloge, ki je nadaljevala lat. SPONGIA 'spužva, morska goba' (REW 8173). O tem priča hrvaški substitut *u* za nosni ojevski samoglasnik, medtem ko bi ob neposredni izposoji beseda vsebovala slovenski substitut za ta glas, namreč *o*, zato bi se glasila **spožva*. Navedeni primer torej ni težaven, razlika v substitutih takoj pokaže na posredno izposajo. V nekaterih primerih pa beseda vsebuje le glasove, za katere poznata slovenščina in hrvaščina enake substitute. Ne glede na to, ali gre za posredni ali neposredni prevzem, sta torej slovenski in hrvaški rezultat homofoni besedi; to pa skoraj popolnoma onemogoči delo jezikoslovca, ki bi želel razlikovati neposredno prevzet starejši romanizem v slovenščini od mlajšega hrvatizma. Naša analiza je pokazala, da imajo romanizmi, ki jih lahko z gotovostjo uvrščamo med neposredne in stare izposojenke v slovenskem in hrvaškem jeziku, najpogostejše enak areal razširjenosti kot beseda *miza* ← MENSA (REW 5497), kar pomeni, da so izpričani tako v slovenščini (bodisi samo v narečjih bodisi tudi v standardnem jeziku kakor v našem primeru) kot tudi v zahodnih hrvaških narečjih.

2.2.6. Izhodiščne besede, prevzete samo v slovenščino

Morda najzanimivejšo, a tudi najmanj številno skupino besed med obravnavanimi izposojenkami sestavljajo starejši latinizmi oziroma romanizmi iz izhodiščnih besed, ki so med vsemi slovanskimi jeziki izpričane samo v slovenščini. Zdi se, da so bile te besede prevzete nekoliko kasneje kot besede s širšim arealom in da pričajo o jezikovnih stikih s staro furlanščino. Gre za zelo omejeno število besed, za katere je značilno, da jih knjižna oziroma standardna slovenščina ne pozna. Izpričane so le na zelo omejenem območju, v narečjih na skrajnem zahodu slovenskega govornega področja. Areal razširjenosti izposojenke *kudati* 'misliti' ← COGITARE (REW 2027) je dober primer za to: najdemo jo le v Beneški Sloveniji, se pravi na skrajnem robu slovenskega govornega področja.²⁰ Dva starejša latinizma oziroma romanizma pa nedvomno zaslužita posebno pozornost, saj se vulgarnolatinski izhodiščni besedi, iz katerih sta očitno prevzeta, v romanskih jezikih nista ohranili.²¹ To sta *podreka* ← *PATRIARCA(M) '(oglejski) patriarh' (REW 6296a²²) in *jer* ← *JERU(M) 'duhovnik, sveti mož' (REW 4192a). V obeh primerih bi šlo torej z vidika vulgarne latinščine za grecizma, saj je prva iz gr. πατριάρχης 'družinski poglavar; patriarh', druga pa iz pridevnika ἱερός 'svet'.²³ Prva beseda preživi v priimku *Podreka*, ki je omejen na

²⁰ Prim. ESSJ 2, 107.

²¹ Razen v kasnejših latinizmih, ki pa nas na tem mestu ne zanimajo.

²² V slovarju starejših latinizmov in romanizmov v slovenščini (Šega, »Starejši latinizmi«) sta ti suponirani besedi označeni z grško črko α za številko gesla, ki bi bilo v REW po abecedi pred njima. Tako že Rocchi, *Latinismi e romanismi antichi nelle lingue slave meridionali*.

²³ Z elipso samostalnika v sintagmi s pomenom 'sveti (mož)'. Dodatno potrditev predstavlja dejs-

skrajni zahod slovenskega govornega ozemlja, kjer je razmeroma pogost. Vendar pa vse kaže, da je bilo v starejšem obdobju razvoja južnoslovanskih jezikov, vsaj slovenskega in hrvaškega, drugače. Beseda je namreč zapisana tudi v nekem starem hrvaškem besedilu, a le enkrat samkrat. Gre za eno starejših besedil iz skupine zapisov s skupnim imenom *Istarski razvod*,²⁴ ki nosi letnico 1275.²⁵ Druga izposojenka je izključno slovenska, kot apelativ pa poznana bolj ali manj na istem področju kot *podreka* in *kudati*. Vendar pa toponimi na osnovi tega apelativa, ki jih lahko najdemo tudi v osrednji Sloveniji,²⁶ kažejo, da je moral biti areal te izposojenke nekdanj nepri- merno širši, kot je danes.

3. REZULTATI IN UGOTOVITVE

Kakršnekoli končne ugotovitve je v vsakem primeru težko podati, saj je število obravnavanih besed tako majhno, da lahko nekatere podatke interpretiramo na različne načine, se pravi v prid neke hipoteze ali proti njej. Upravičeno pa lahko vseka- kor sklepamo, da starejši latinizmi in romanizmi v slovenščini predstavljajo le vrh ledene gore. Razmeroma veliko število dvojnic²⁷ pri tako omejenem številu primerov razkriva, da je nekoliko mlajša plast germanizmov²⁸ prekrila starejšo plast besed ro- manskega izvora in nam onemogočila, da bi si ustvarili pravo podobo jezikovnega stanja konec prvega in v začetku drugega tisočletja. Na skrajnem vzhodu južnoslo- vanskega govornega območja igra grški vpliv podobno vlogo kot nemški na zahodu. Največje število romanskih jezikovnih ostalin najdemo nedvomno na hrvaški obali, pri čemer izstopajo zlasti ribja imena in obalna toponomastika. Kljub temu pa tudi slovenski starejši latinizmi in romanizmi za romansko jezikoslovje niso tako nepo- membni, kot bi kdo glede na njihovo zanemarljivo majhno število morda lahko sodil. Izjemnega pomena je že dejstvo, o katerem pričata omenjeni besedi *podreka* in *jer*, da so bili v obravnavanem obdobju v vulgarni latinščini oziroma protoromanščini na tem področju očitno v splošni rabi nekateri izrazi, ki se niso ohranili v nobenem od romanskih jezikov. Takih dragocenih spoznanj sodelavci pri novem etimološkem slovarju romanskih jezikov *Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom)*, ki so ga za-

tvo, da beseda *jer* nastopa tudi kot pridevnik; prim. Kelemina, »Langobardski spomini pri Slovencih,« 196.

²⁴ Hrvaški jezikovni spomenik, ki vsebuje dokumente v zvezi z razmejitvijo Istre iz let 1275–1394.

²⁵ Za starejše *podreka* najdemo v hrvaščini že zelo kmalu nato (v zapisu iz leta 1405) in odtlej vedno samo *patrijarh*.

²⁶ Npr. *Jerova vas* pri Grosupljem (ESSJ 1, 226–27).

²⁷ Poleg zgoraj omenjenega primera *mest* ← MUSTU(M) proti *mošt* ← srvn. *most* naj omenimo še *ocel* "jeklo" ← ACIALE(M) (REW 103) proti *jeklo* ← stvn. *eckel* (ESSJ 1, 225).

²⁸ Vendar pa že razmeroma stara, saj gre za izposojenke in stare visoke ali vsaj iz srednje visoke nemščine.

čeli pred kratkim pripravljati kot francosko–nemški projekt,²⁹ nikakor ne bi smeli spregledati, če želijo kar najbolj izčrpno predstaviti besedišče romanskih jezikov. Na žalost pa so med romanisti že od nekdaj izjemno redki tisti, ki razmišljajo tako široko in pronicljivo kot znameniti italijanski jezikoslovec Aurelio Roncaglia v naslednjem odlomku, s katerim se lahko le globoko strinjamo, čeprav je od njegove objave minilo že več kot četrto stoletje:

Če hočemo zares pridobiti več podatkov in razširiti stvarne temelje svojega znanja, se morajo naše raziskave povrniti k zgodovini, k medsebojnim vplivom med različnimi jeziki, ki v dejanskih zgodovinskih razsežnostih ne živijo vsak zase. Romansko jezikoslovje mora torej postati bolj odprto za razmišljanje o tistem, kar se je dogajalo onstran meja latinskega sveta.³⁰

SEZNAM OKRAJŠAV

LLMAI – Kostrenčič in Gortan, *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae*
ERHSJ – Skok, *Etimologijski riječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*
REW – Meyer–Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*
BER – Georgiev in Duridanov, *Bălgarski etimologičen rečnik*
DELR – Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*
ESSJ – Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*

BIBLIOGRAFIJA

- Bezljaj, France. *Etimološki slovar slovenskega jezika*. 4 zvezki. Ljubljana: Mladinska knjiga / ZRC SAZU, 1976–2005.
- Ciorănescu, Alexandru. *Dicționarul etimologic al limbii române*. Bukarešta: Editura Saeculum, 2005.
- Georgiev, Vladimir Ivanov in Ivan Duridanov, ur. *Bălgarski etimologičen rečnik*. 6 zvezkov. Sofija: Izdatelstvo na Bălgarskata akademija na naukite, 1971–2002.
- Hope, Thomas E. »L'interprétation des mots d'emprunt et la structure lexicale.« V: *Actes du Xe Congrès international de Linguistique et Philologie Romanes*, 1. zvezek, ur. Georges Straka, 149–55. Pariz: Klincksieck, 1965.
- Kelemina, Jakob. »Langobardski spomini pri Slovencih.« *Slavistična revija* 4, št. 3–4 (1951): 177–96.
- Kos, Milko. *Zgodovina Slovencev od naselitve do 15. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica, 1951.
- Kostrenčič, Marko in Veljko Gortan, ur. *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae*. 7

²⁹ Več informacij na <http://www.atilf.fr/derom>.

³⁰ Roncaglia, »L'effondrement de la quantité phonologique latine,« 122; prevod A. Š.

- zvezkov. Zagreb: Editio Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1969–1978.
- Meyer-Lübke, Wilhelm. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1935.
- Pleteršnik, Maks: *Slovensko-nemški slovar*. 2 zvezka. Ljubljana: Knezoškofijstvo, 1894–95.
- Rocchi, Luciano. *Latinismi e romanismi antichi nelle lingue slave meridionali*. Videm: Campanotto Editore, 1990.
- Ramovš, Fran. *Kratka zgodovina slovenskega jezika*. Ljubljana: Akademsko založba, 1936.
- Roncaglia, Aurelio. »L'effondrement de la quantité phonologique latine.« V: *Actes del XVIè Congrès Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques*, 1. zvezek, ur. Aina Moll in Jaume Vicens, 109–22. Palma de Mallorca: Ed. Moll, 1982.
- Skok, Petar. »Zum Balkanlatein.« *Zeitschrift für Romanische Philologie* 46 (1926): 385–410; 48 (1928): 398–413; 50 (1930): 484–532; 54 (1934): 175–215 in 424–499; 57 (1937): 462–480.
- . *Etimologijski riječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 4 zvezki. Zagreb: JAZU, 1971–74.
- Šega, Agata. »Contributo alla conoscenza dei latinismi e romanismi antichi in sloveno.« *Linguistica* 38, št. 2 (1998): 63–85.
- . »Methoden der Erforschung älterer Lehnwörter romanischer Herkunft im Slowenischen.« V: *Linguistics and Language Studies: Exploring Language from Different Perspectives*, ur. Irena Kovačič, Milena Milojević Sheppard, Silvana Orel Kos in Janez Orešnik, 159–69. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2000.
- . »Starejši latinizmi in romanizmi v slovenščini.« Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, 2006.
- . »Lessico etimologico di latinismi e di romanismi antichi in sloveno.« V: *Atti del XII congresso internazionale di lessicografia: proceedings XII EURALEX international congress, Torino, Italia September 6th–9th, 2006*. 1. zv., ur. Elisa Corino, Carla Marelli in Cristina Onesti, 89–96. Torino: Edizioni dell'Orso / Università di Torino / Accademia della Crusca, 2006.
- Vinja Vojmir. *Jadranske etimologije*. 3 zvezki. Zagreb: HAZU / Školska knjiga, 1998–2004.

QUELQUES OBSERVATIONS SUR LA DISTRIBUTION SPATIALE
DES ANCIENS LATINISMES ET ROMANISMES EN SLOVÈNE ET DANS
LES AUTRES LANGUES SLAVES

Résumé

Notre travail se base sur quelque 130 anciens romanismes en slovène identifiés dans une étude préalable qui rassemble tous les mots empruntés au cours de la période du slave commun, à savoir avant le commencement du 12e siècle. Nous avons choisi de nous limiter à l'analyse de la distribution spatiale de chacun des étymons

latins en prenant en considération d'une part ses réflexes dans les langues romanes et d'autre part les emprunts dans les langues non-romanes. Une attention spéciale a été consacrée à la distribution des étymons analysés en slave, notamment dans les langues slaves méridionales. La comparaison des schémas de distribution a montré que les étymons examinés ne se limitent le plus souvent pas au slovène. Ils apparaissent souvent sous forme d'emprunts parallèles, sinon sur l'ensemble du territoire slave, du moins dans le reste des langues slaves méridionales ou, à la limite, en slovène et en croate. Nous pourrions naturellement supposer que leur aire de distribution est proportionnellement croissante avec leur ancienneté, mais il n'en est pas nécessairement toujours ainsi. En principe, la plus petite aire de distribution constatée couvre l'aire du slovène et des dialectes croates occidentaux. Même les deux étymons latins mentionnés qui survivent sous forme d'anciens latinismes ou romanismes exclusivement dans les dialectes slovènes occidentaux et dont les réflexes ne sont pas confirmés, selon les résultats actuels de recherche, dans aucune des langues romanes étaient très vraisemblablement présents autrefois sur un territoire plus large.